

**"Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye: AB
yelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri"**

Fuat AKSU

"Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye: AB
yelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri",
Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 3, Sayı 5,
Temmuz 2005, ss.261-286.

EGE SORUNLARININ GELECEĞİ VE TÜRKİYE

AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri

Fuat AKSU*

ÖZET

Türkiye ve Yunanistan arasındaki istikşâfi görüşmeler sürerken tarafların ne tür bir ilerleme kaydettikleri hâlâ tam olarak belli değildir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik görüşmelerinde önemli bir evreye girilmektedir. 17 Aralık Zirvesi'nde Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararı alınmıştır ve bu tarihe değin Türkiye'nin temel konularda ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Nitekim, Kıbrıs konusunda Türkiye, "... müzakerelerin fiilen başlamasından önce ve Avrupa Birliği'nin mevcut üyeliğine dair uyarlamalar üzerinde anlaşmaya varılarak sonuçlandırıldıktan sonra, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokolü imzalamaya hazır" olduğunu belirterek yükümlülük altına girmiştir. Diğer yandan, Türkiye ile yürütülecek olan müzakerelerin ortak hedefinin katılım olmakla birlikte bu müzakerelerin, "sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç" olduğu belirtilmiş ve süreç içerisinde müzakerelerin askıya alınabileceği ve yeni şartlar ileri sürülebileceği karara bağlanmıştır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, gerek Kıbrıs konusunda gerek Ege sorunlarının çözümünde nasıl bir ilerleme sağlanabildiği ilişkilerin hem Yunanistan ile hem de bir bütün olarak AB ile hangi çerçevede yürütüleceğini belirleyecektir. Bu çerçevede Türkiye'nin Ege uyuşmazlıklarına bakışında değişiklik olup olmayacağı, bu konudaki siyasasının AB üyeliğine bağlı olarak değerlendirilmesinin ne ölçüde tutarlı olacağı ayrı bir önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ege Sorunları, Kıbrıs, Güven Arttırıcı Önlemler, Türk-Yunan İlişkileri

ABSTRACT

FUTURE OF THE AEGEAN PROBLEMS AND TURKEY: Turkey's Alternatives in the Accession Process to the EU

While the Turkish-Greek exploratory talks on the disputed areas are going on there is still no evidence on what kind of improvement is achieved. Meanwhile, it is seen that Turkey-EU talks concerning the full membership of Turkey to the Union is entering into a decisive period. In the Brussels Summit, the European Council was requested to agree on the framework (on the basis set out in paragraph 23) with a view opening negotiations with Turkey on 3 October 2005. Until this date, Turkey has to improve her position concerning the main issues. On the Cyprus issue, Turkey declared that "it was ready to sign the Protocol on the adaptation of the Ankara Agreement prior to the actual start of the accession negotiations after reaching agreement on and finalising the adaptations which are necessary in view of the current membership of the European Union." On the other hand, the Council declared that "the shared objective of the negotiations was accession" and "these negotiations are an open-ended process, the outcomes of which cannot be guaranteed beforehand". In this

* Yrd. Doç. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

process, "the Council may decide ..., whether to suspend the negotiations and on the conditions for their resumption." Finally, the level of improvements on the Aegean disputes will determine the framework of relations with Greece and the EU. In this context, the prospective developments will clarify whether Turkey's evaluation on the Aegean disputes will change or not, and similarly whether the above-mentioned questions concerning Turkey's EU membership is consistent or not.

Key Words: *Aegean Problems, Cyprus, Confidence Building Measures, Turkish-Greek Relations*

1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinin ardından Türkiye'nin önünde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemdeki geleceğini belirleyeceği bir tercihi yansıtmıştır. Türkiye bir yandan geleneksel dış politika çizgisinin temel eksenini oluşturan ABD ile ilişkilerini korurken diğer yandan da bütünleşecek bir Avrupa'nın dışında kalmamak mücadelesini vermeye başlamıştır. Askeri anlamda bir parçası olduğu NATO'nun içerisinde yer alarak stratejik dengeleri etkileme kapasitesini koruma becerisini göstermesine karşın genişleyen AB'nin dışında kalması Türkiye'nin yeni uluslararası sistem koşullarında ekonomik ve siyasi kimliğinin ne olacağı kaygısını ortaya çıkarmıştır.

Bu kaygılar yeni dönemde Türkiye'nin yapısal değişikliklere gitmesi gerektiğini göstermiştir. Gerek AB'nin genişlemesine esas oluşturan Kopenhag Kriterleri gerekse üyeler arasında uzlaşmazlıkların ve sınır sorunlarının çözümünde öngörülen siyasi/hukuki zorunluluklar üyelik öncesi uyum sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin sosyo-ekonomik boyutu bu araştırmanın ilgi alanı dışında kalmakla birlikte burada özellikle dış politika sürecine ilişkin strateji ve taktik değişikliklerin karar alma sürecine nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır. İncelemenin odaklanacağı nokta ise Türkiye ile Yunanistan arasında uzun süreden beri devam eden uyuşmazlıkların söz konusu adaylık/üyelik girişimi ile nasıl bağdaştırılacağı ve bu sürecin nasıl sonuçlanacağı sorusudur. Gerçekten de, açıktır ki Helsinki süreci, Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklara ilişkin olarak değerlendirildiğinde, üyelik ile bu sorunların çözümü arasında bir koşulluluk ilişkisi kurmuştur.¹ Bu koşulluluk ilişkisi hem bir bütün olarak AB'nin genişlemeye ilişkin kurallarının doğal bir sonucudur hem de Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karşı çıkan üyelerin dayandıkları bir gerekçedir. Dolayısıyla, burada elde edilecek hedef ile feda edilecek değer/çıkar arasında açık bir farkın olması Türkiye'nin yapacağı tercihi zorlaştırmakta ve Türkiye'nin uyuşmazlıkların çözümünde ne ölçüde çıkar ve beklentilerinden ödün vereceği önem kazanmaktadır. Açıkça dile getirilmese de AB çevrelerinde sorulan soru şudur; "Türkiye, AB'ye tam üye olabilmek için Yunanistan ile olan uyuşmazlıklarının çözümünde Yunanistan'ı ve AB'yi tatmin eden bir ödünde bulunabilir mi?" Eğer böyle bir soruya olumlu cevap verilebilirse, bu durumda, "Türkiye'yi AB'ye tam üye olarak kabul etmek AB açısından rasyonel bir tercih olacak mıdır?" İkinci soruya verilecek cevap tartışmalıdır, ancak eğer ödümlerle bir çözüm elde edilebilmiş ise bundan daha fazla kazançlı çıkacak taraf büyük ölçüde Yunanistan ve GKRY olacaktır. Çünkü ulusal pazarları AB rekabetine açılmış bir Türkiye'nin AB'ye sağlayabileceği ek avantajları sınırlıdır, buna karşın AB'nin üstleneceği finansal

¹ Bu konuda bkz.; Fuat Aksu, "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, ss. 103-132.

sorumluluklar çok daha fazladır.² Yunanistan ve GKRY ise AB karar mekanizması içerisinde yer alarak hem Türkiye üzerinde baskı uygulama olanağını hem de pazarlık yapabilme potansiyellerini arttırmış durumdadırlar.³

Burada Türkiye kendisini stratejik bir tercihle karşı karşıya bırakılmış bulmaktadır; Ya AB üyeliği için yıllardır dile getirmiş olduğu ulusal çıkar ve önceliklerinden ödün verecek ve “AB’nin ileri

2 Türkiye’nin AB’ye tam üye olarak katılımının AB’ye sağlayabileceği ekonomik katkı konusuna “Komisyon Tarafından Avrupa Konseyi ve Parlamentosuna Yönelik Bildirim: Türkiye’nin AB’ye Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi”nde de yer verilmiş ve “Türkiye’nin AB’ye katılımının ekonomik etkisi, hem Türk ekonomisinin mütevazı büyüklüğü, hem de katılım öncesindeki ekonomik entegrasyonunun ulaşılmış olduğu mevcut düzey nedeniyle olumlu, ancak nisbeten küçük olacaktır” değerlendirilmiştir.

“Komisyon Tarafından Avrupa Konseyi ve Parlamentosuna Yönelik Bildirim: Türkiye’nin AB’ye Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi”, (Gayri Resmi Türkçe Çeviri), http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/komisyon_tavsiyesi.htm ; B. Tarihi: 4.02.2005.

Diğer yandan, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda AB bütçesine getireceği maliyet konusunda farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Örneğin AB tarafından hazırlanan “Türkiye’nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar” başlıklı raporda üyeliğin AB’ye maliyeti konusunda aşağıdaki değerlendirme yapılmaktadır:

“Büyüklüğü ve ekonomik gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında Türkiye’nin üyeliğinin AB bütçesine önemli bir etkisi olacağı açıktır. Türkiye’nin AB üyeliğinin bütçeye etkisini varsayımına dayanarak ve mevcut müktesebata göre saptamak mümkün olmakla birlikte üyelik takvimi ve çeşitli belirsizlikler göz önüne alındığında bu tür tahminlerde son derece temkinli olunması gerekmektedir. AB politikalarının gelecekteki gelişiminin bütçeye önemli yansımaları olacaktır. Müzakerelerin sonuçları ve Türkiye için herhangi bir düzenleme yapılıp yapılmaması da önem taşımaktadır. ...

Diğer taraftan, AB bütçesinin mevcut yapısı çerçevesinde bazı temel unsurların üzerinde durulmasında ve Türkiye’nin üye ülke olmasından etkilenecek bazı parametrelerin açıklığa kavuşturulmasında fayda görülmektedir. 2004 yılında AB bütçesi mevcut finansal planında ödemeler tavanı AB-25’in Gayrisafi Milli Hasıllarının (GSMH) % 1,11’ine karşılık gelen 111 milyar Euro’dur. Türkiye üye olduğu takdirde harcama alanlarındaki başlıkların büyük bir bölümü etkilenecektir. Tarım alanında Türkiye, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde önemli tutarda mali destek almaya hak kazanacaktır. ...Mevcut müktesebat çerçevesinde Ortak Tarım Politikasının kırsal kalkınmayı da destekleyecek yapıda ve bu çalışmanın Tarım bölümünde belirtilen tahminler doğrultusunda Türkiye’ye destek sağlamasının maliyeti 2025 yılı itibarıyla yılda 8,2 milyar Euro (2004 fiyatlarıyla) olacaktır. İlk yıl için % 100 doğrudan ödeme yapılacağı hesaplanmıştır. Bu rakamın, 2,3 milyar Eurosu kırsal kalkınmanın finansmanı, 5,3 milyar Eurosu doğrudan ödemeler ve 660 milyon Eurosu da pazar harcamaları olacaktır (tüm rakamlar 2004 fiyatlarıyla hesaplanmıştır.).

Bölgesel politika açısından değerlendirildiğinde, satın alma gücü paritesine göre AB-25 ortalamasının %28,5’i kadar kişi başı GSMH’i ile Romanya ve Bulgaristan’a (sırasıyla %29 ve %30) yakın düzeyde bulunan Türkiye mevcut kurallara göre AB’nin yapısal fonlarından yararlanmaya aday olacaktır. Buna karşılık, AB’nin mevcut kuralları 28 veya daha fazla üyeli bir AB’nin bölgesel farklılıklarının giderilmesi için düzenlenmemiştir. Ayrıca, mevcut kurallar, Türkiye büyüklüğünde ve ekonomik gelişmişlik düzeyinde bir ülke için daha önce uygulanmamıştır. ...Basit bir hesapla, Türkiye’nin yılda % 4-5 dolayında GSYİH artışı kaydettiği göz önüne alındığında, bölgesel yardımlar çerçevesinde 2025’e kadar Türkiye’ye yıllık fon transferleri, her %1’lik destek için, 2004 fiyatlarıyla 5,6 milyar Euro tutarında olacağı tahmin edilebilir.

AB’nin iç politikası açısından değerlendirildiğinde AB harcamalarında bu başlık altında ülkeye özel bir bölüm olmadığından, ilgili tutarlar Türkiye’nin üyeliği göz önüne alınarak yeniden ayarlanacaktır. Komisyonun 10 Şubat 2004 tarihinde 2007-2013 mali perspektifleri ile ilgili yapmış olduğu öneri doğrultusunda yapılacak bu ayarlama ile Türkiye’nin üyeliği ile birlikte yılda 2,6 milyar Euro ek harcama gerekebilecektir. Türkiye’nin üyeliği, ülkenin dış sınırlarının genişliği ve özellikleri göz önüne alındığında, vatandaşların özgürlüğü, güvenlik ve adaletle ilişkin harcamalarının da AB iç politikası içerisinde ele alınmasını gerektirecektir. AB’nin dış politikası açısından değerlendirildiğinde, yaratacağı jeo-politik etkiler dikkate alındığında Türkiye’nin üyeliği yeni önceliklerin oluşmasına sebep olabilecektir. Ancak, bu durumun bütçe üzerinde yol açacağı etkileri tahmin etmek mümkün değildir. İdari harcamalar dikkate alındığında, Türkiye’nin üyeliğinin etkilerinin sınırlı olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye’nin üyelik sonrasında katılım öncesi mali yardımlardan faydalanmayacak olması Türkiye’nin üyeliği ile birlikte dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisidir.

AB bütçesinin Gelirler hanesi ele alındığında, gelirler, büyük ölçüde üye ülkelerin GSMG gelirleri temel alınarak yaptıkları katkılarla elde edilmektedir. Türkiye’de yıllık GSMG artışının % 4-5 dolayında olduğu varsayımıyla bu ülkenin AB bütçesine katkı oranı 2025’e kadar GSMH’in %1’i kadar olan tutar; yani 5,6 milyar Euro olacağı öngörülmektedir.”

“Türkiye’nin AB’ye Katılımının Yaratacağı Etkiler”, (Gayri Resmi Türkçe Tercüme), http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/BC69BCD0-42C9-44FD-8E8E-3238A8E30C07/0/etki_degerlendirme.pdf ; B. Tarihi:5.2.2005.

Bu konuda benzer bir değerlendirme için bkz; **Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye Muhtemel Etkileri**, Ankara: DPT Yayınları, 2004, ss. 30-34; <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf> ; B. Tarihi: 5. 02. 2005.

3 Nitekim GKRY lideri Papadopolos’un Yunanistan Cumhurbaşkanı Karamanlis ile yaptığı görüşmede Aralık 2004 tarihine değin KKTC ile Annan Planı temelinde bir görüşmeye yeniden başlamayı düşünmediği, Aralık ayında yapılacak olan Türkiye-AB arasındaki katılım müzakereleri döneminde Rum tarafının daha avantajlı bir durumda olacağını ileri sürdüğü belirtilmiştir. Buna göre, “Kıbrıs Cumhuriyeti, AB üyesi bir ülke olarak, Türkiye’nin hayatını zorlaştıracak bir konumdadır. Üyelik müzakereleri öncesinde bu kozunu yitirmek yerine, Annan Planı’nda istediği değişiklikleri elde edebilmek için aralık ayını atlaması gerekir.” Reşat Akar, “Papadopolos’un Aralık Hesabı”, **Cumhuriyet**, 18 Aralık 2004, s. 10.

sürmüş olduğu koşullardan birini yerine getirmiş olduğunu” gösterecek –ki bu hiçbir durumda yeni koşulların ileri sürülmesinin önlenmesi demek değildir ve üyeliği garantilememektedir- ya da AB üyeliği ile uyumsuzlukların çözümü arasında bir bağ kurulmuş olmasına karşı çıkarak bunu çok daha uzun sürecek bir zaman dilimine yayarak elde etmeye veya bütünüyle bu seçenekten vazgeçmeye yönelecektir.

1999 Helsinki Zirvesi’nden bu yana Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyumsuzluklara çözüm bulunması konusunda yürütülen yoğun çabalar sürerken sonucun bir uzlaşya ulaşıp ulaşımayacağı henüz belirsizliğini korumaktadır. Tarafların uyumsuzluk konularına ilişkin savları ve beklentileri ise nitelikleri dolayısıyla çözüm yöntemlerini kısıtlamaktadır.⁴

Hâlihazırda uyumsuzluklara bulunacak çözüme ulaşabilmek birbiriyle bağlantılı bir dizi aşamanın başarılmasını gerektirmektedir. Bu aşamalardan ilki, taraflar arasında *güvenlikli ve güvene dayalı bir ortamın oluşturulmasıdır*. 1990’ların özellikle ikinci yarısından itibaren taraflar arasında bu tür bir ortamın görece olarak sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu konudaki ayrıntılar ileride irdelenecektir. İkinci aşama ise, tarafların aralarındaki *ilişki ve dengeyi sağlayan temel statü kuran metinler ve bunların oluşturduğu denge üzerinde mutabık olmalarını* sağlamaktır. Bu mutabakatın sağlanabilmesi özellikle önemlidir, çünkü bazı uyumsuzluklar doğrudan bu antlaşmaların gereklerinin yerine getirilmemesi ve/veya farklı şekilde yorumlanmalarından doğmaktadır. Üçüncü aşama, tarafların *hangi konuları uyumsuzluk konusu olarak kabul ettiklerinde uzlaşmalarıdır*. Çünkü hangi konuların uyumsuzluk konusu olarak belirlenmiş olması bu uyumsuzluklara uygulanacak çözüm yöntemlerini de belirlemeye yardımcı olacaktır. Dördüncü aşama, *uyumsuzlukların hangi yöntemlerle çözümleneceğinin kararlaştırılması* aşamasıdır. Bu aşamada taraflar, uyumsuzluk konularını aralarında yürütecekleri diplomatik görüşme ve müzakerelerle ne tür siyasi/hukuksal çözüm yöntemlerine başvurarak çözebileceklerini belirlemeye çalışacaklardır. Beşinci aşama, *müzakerelerle çözülemeyen sorunların hangi yöntemlerle çözümleneceğine karar verme aşamasıdır*. Bu aşamada taraflar sorunların sayısını en aza indirgeyerek çözemedikleri sorunları adil, kalıcı ve hakkaniyete uygun yöntemlerle çözmeyi üstlenmiş olacaklardır. Bu aşamanın ayrıntıları da ileride irdelenecektir. Bir diğer aşama ise, *sorunlu konulardaki sav ve beklentiler korunarak diğer uzlaşma ve işbirliği yapılabilecek alanlarda ilişkileri geliştirmek, sorunun çözümünü sürece bırakmaktır*.

Bütün bu aşamaların dengeli yürütülmesi taraflar arasında daha önce oluşturulan güven ve güvenli ortamın sürdürülmesine bağlıdır. Eğer taraflar arasında bir ortak iradenin varlığından söz edilemiyorsa bu durumda çözüme yönelik her çabanın olumsuzlukla sonuçlanması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada taraflar arasında çözüme yönelik girişimlerin olası işleyişi ele alınarak sonucun – olumlu ya da olumsuz- Türkiye’nin çıkarları ve güvenliği bakımından nasıl yansıtacağı tartışılacaktır. Bu açıdan ele alındığında, hareket noktası, Türkiye’nin AB üyelik sürecindeki yükümlülükleri ile Ege sorunlarının çözümüne ilişkin olarak izleyeceği stratejik/taktik davranışların nasıl uyumlulaştırılacağı ve dengeleneceği sorudur. Türkiye, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine koşut olarak, Ege sorunlarına ve burada oluşturulacak dengeye/statüye yaşamsal önem vermektedir. Dolayısıyla bu

⁴ Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin geleceğine ilişkin olarak bkz.; Panayotis J. Tsakonas, “Greek-Turkish Relations Towards 21st Century A View From Athens”, www.wcfia.harvard.edu/fellows/papers98-99/tsakonas.pdf , B. Tarihi: 10.09.2004.

bölgede çıkar ve güvenliğini tehdit eden tek yanlı uygulamaları –karasularının 6 milden 12 mile genişletilmesi durumunu-savaş nedeni olarak gördüğünü açıklamıştır.⁵ Nitekim zaman içinde yaşamsallığa ilişkin bu söylem korunmuştur; günümüzde ise AB üyeliğinin öngördüğü yükümlülükler de dikkate alınarak Ege uyuşmazlıklarını barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi gerekmektedir.⁶ AB üyeliği söz konusu olduğunda bu konuda sürecin yeterince açık olmaması ve Türkiye üzerindeki baskılar dengeli bir çözümün sağlanabilmesini zorlaştırmaktadır. Sonuçta Ege sorunlarının Türkiye ve Yunanistan arasında çözümlenmesi gereken sorunlar olmaktan çıkıp Türkiye – AB arasında çözümlenmesi gereken sorunlara dönüşmesi söz konusudur. Türkiye’den beklenen veya gerçekleştirilmeye çalışılan AB üyeliği karşılığında Ege sorunlarının çözümünde Yunanistan lehine tavizlerde bulunmasıdır. Nitekim AB’nin bu tutumu GKRY’nin 24 Nisan referandumları sırasında çok büyük bir oranda Annan Planı’na “hayır” oyu vermiş olmalarına rağmen üyeliğe kabul edilmeleri ile bir kez daha doğrulanmıştır.⁷ Hâlihazırda, Türk – Yunan ilişkilerinde AB “taraf” olarak değerlendirilmelidir, bunun doğal sonucu ise, AB’nin izlemiş olduğu politikalara Türk-Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde ortak bir zemin olarak görülmeğe çıkmış olduğudur. AB, “çözüm”ün değil “sorun”un bir parçası haline gelmiştir. Avrupa Birliği’nin Türk-Yunan uyuşmazlığında dengeleyici rol ve uzlaşma zemini oluşturmaktan

⁵ Yunanistan’ın karasularını 12 mile genişletmesi halinde Türkiye’nin böyle bir uygulamayı kabul etmeyeceği ve bunu savaş nedeni olarak gördüğünü açıklamış olması hakkında bkz.: Fuat Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri:İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001.

⁶ Türkiye başlangıcından itibaren Ege sorunlarını bir bütün olarak ele alıp çözümlenmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Bu çerçevede esas olarak sorunların barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi gerektiğini vurgulamış, müzakerelerle kalıcı ve adil bir çözüme ulaştırılmayan sorunların Uluslararası Adalet Divanı’na başvurmak da dahil olmak üzere diğer yöntemlerle çözümlenebileceğini açıklamıştır. Bu konudaki en son açıklamalardan birini Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ yapmıştır. Başbuğ’a göre, “Türkiye’nin uluslararası deniz ve hava sahalarının kullanılması, güvenlik gereksinimleri, ulaşım ve doğal zenginlikler bakımından Ege’deki hukuki yaşamsal çıkarlarından ödün vermesi olanaklı değildir. Kalıcı bir barışın sağlanması, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege’ye ilişkin sorunların adil ve her iki ülke tarafından kabul edilir şekilde çözümlenmesinden geçmektedir. Her aday ülke gibi Türkiye’nin de AB müktesebatı çerçevesinde Yunanistan ile birlikte Ege sorunlarını çözmesi ya da çözülemeyen sorunları, arasında Uluslararası Adalet Divanı’nın da bulunduğu çözüm yollarına sunmayı kabul etmesi gerekmektedir. Ancak, dikkat edilmesi gereken nokta, hem Agenda 2000’de hem de 1999 Helsinki Kararları’nda görüleceği gibi, bu tip sorunlar tam üyelik müzakerelerinin tamamlanmasından önce çözüme ulaştırılmalıdır.” Sertaç Eş, Barış Doster, “Demokrasinin İtici Gücü Laiklik”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 2004, s.9.

⁷ 10 - 11 Aralık 1999 tarihlerindeki Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 9’uncu maddesinin (b) paragrafında, “Avrupa Birliği Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs’ın Avrupa Birliğine katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşamamış olursa, Konseyin üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili etkenleri dikkate alacaktır,” denilmektedir. Ancak üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşamamış olmasına ve üstelik bunu GKRY’nin engellemiş olmasına rağmen AB Konseyi kararını verirken bu durumu dikkate almamış ve yanlı davranmıştır.

Bu bağlamda dile getirilmesi gereken bir başka nokta ise Türkiye’nin bu maddeye dayanarak Ege Denizi’ne ilişkin sorunların çözümünü üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğidir. Sonuç Bildirgesi’nin 4. maddesine göre “...Avrupa Birliği Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası’na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ve ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı’na (UAD) götürmelidirler. Avrupa Birliği Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla, devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirecektir. Ayrıca, Avrupa Birliği Konseyi hatırlatır ki Kopenhag’da belirlenmiş olan politik kriterlere uyum, üyelik müzakereleri açılmasının bir ön şartıdır ve tüm Kopenhag kriterlerine uyum AB’ye üye olarak katılımın temelidir.” Bu maddede belirtilen 2004 sonu Ege sorunları açısından değerlendirildiğinde uyuşmazlıkların UAD yoluyla çözümlenmesi için başvuru tarihi olarak değerlendirilmemektedir. Kaldı ki UAD’nin yargı yetkisini kabul etmek tarafların iradelerine bağlıdır ve Türkiye henüz AB’ye tam üye değildir. Dolayısıyla, gerek uyuşmazlıkların çözümünü gerekse hangi konuların UAD’nin yargı yetkisine bırakılacağı konularını kararlaştırmak için Türkiye’ye verilecek bir tam üyelik takviminin belirlenmiş olması gerekecektir. 4. Maddede söz edilen AB Konseyi tavsiyesini ve “makul süre” vurgusunu bu bağlamda değerlendirmek daha uygun olacaktır.

uzaklaşması ile Türkiye açısından ortaya çıkan sonuç veya stratejik tercih AB'nin oluşturduğu "koşulluluk" ilişkisini sürdürüp sürdürmemek noktasında toplanmaktadır. 8

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik isteğinden vazgeçmesi ve/veya siyasi ilişkilerini dondurması durumunda üyelik ile Ege sorunlarının çözümü arasındaki koşulluluk ilişkisi ortadan kalkmış olacaktır. Ancak bu tercihin asıl sorunu, yani Ege sorunlarını çözmeyeceği de ortadadır. Dolayısıyla, Türkiye için Ege sorunlarını AB üyeliğini de göz ardı etmeden nasıl çözebileceği sorusu önem kazanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye, AB ile olan ilişkilerini koşulluluk çerçevesinden çıkarmak ve Ege sorunlarını Yunanistan ile yürütmekte olduğu müzakere süreci içerisinde çözümlenmek zorundadır.

Bu noktayı göz önünde tutarak Türk-Yunan ilişkileri bağlamında bazı saptamalarda bulunmak gerekecektir:

- • Mevcut koşullarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki güç dengesi asimetrik ve bu durum görüşme sürecini etkilemektedir,
- • Üçüncü aktörlerin etkisi uzlaşma sürecinde tarafların hareket alanlarını daraltmaktadır,
- • Ege Denizi coğrafi özellikleri ve egemenlik dağılımı bakımından kendine has özellikleri olan bir denizdir, burada genel kuralları uygulamak iki kıyıdaş ülke arasındaki stratejik dengeyi olumsuz etkiler,
- • Uluslararası hukukun siyasallaşmış olması veya bazı kavramlar açısından henüz oluşum evresinde olması uluslararası hukuka başvuruyu engellemektedir.

Bunlara ek olarak, sürece olumlu anlamda katkıda bulunan gelişmelerden de söz etmek mümkündür. Örneğin her iki ülkede de ulusal kamuoyu, kitle iletişim araçları ve STK'lar barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi konusunda siyasileri iyimser bir anlayışla desteklemektedirler. Ayrıca gerek Türkiye'de gerekse Yunanistan'da siyasiler işbirliği ve uzlaşma arayışı içerisinde gözükmektedir.9

1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye'nin uygulamaya çalıştığı siyasa iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması için gereken her türlü yöntem ve aracın denenmesi ve AB'ye tam üyeliğin gerçekleşmesini engelleyebilecek her türlü engelden kurtulmak üzerine kurulmuş bulunmaktadır.10 Bu siyasanın Ege sorunlarına ilişkin olarak yıllardır izlenen

8 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları "Üyelik Kriterleri" başlığı altında "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriter"ler içerisinde değerlendirilmiştir. Buna göre iki ülke arasındaki ilişkilerde ilerlemeler kaydedildiğine dikkat çekilerek, "gelecek yıl Aralık ayında gerçekleştirilecek zirvede mevcut anlaşmazlıklara ilişkin durum değerlendirilmesi yapılacağı" belirtilmektedir. "2003 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession" http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_tk_final.pdf (Raporun Türkçesi için bkz.; <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ilerle03.pdf>) B. Tarihi: 10.09.2004.

9 Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'de 58. ve 59. hükümetlerin halen izlemekte oldukları dış politika stratejisinin geçmiş hükümetlerden kimi farklılıklar sergilediğini söylemek mümkündür. Kasım 2003 seçimlerinin ardından dış politika sürecine damgasını vuran gelişmelere bakıldığında gerek Irak krizi gerek Kıbrıs sorunu gerekse AB ile olan ilişkilerde Türkiye'nin öncelik ve duyarlılıklarının esnetildiğine ilişkin yoğun eleştiriler yapılmıştır.

10 Doğaldır ki, bu bir siyasi tercihi yansıtmaktadır; aslında 1987 yılındaki üyelik başvurusu ile ardından 1995 yılındaki Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması sonucunda Türkiye'nin AB'ye tam üye olma çabaları ile dış politikada karşılaşmış olduğu sorunların çözümü arasında bir bağ kurulmuştur. Bu durumu Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan diğer uyuşmazlık konularında gözlemek daha kolaydır. Nitekim bu durum Türk siyasi yaşamında bağımlılık ilişkisi doğurması açısından sürekli eleştirilmiş ve yapılan siyasi tercihlerin Türkiye'nin ulusal çıkarları ve egemenlik haklarını yeterince korumamış olduğu dile getirilmiştir.

siyasadan farklı bir açılım ve risk taşımakta olduğu açıktır. Çünkü 1974 sonrası dönemde iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların “taraf”ları olarak sadece Türkiye ve Yunanistan kabul ediliyordu ve üçüncü aktörlerin uzlaşmazlığa “taraf” olmaları istenmiyordu.¹¹ Gerçekleştirilmeye çalışılan ise, tüm Ege sorunlarının ele alındığı bir paket çözüm üzerinde anlaşmaktı. Yeni süreçte ise, Türkiye üzerinde yaratılan baskılarla hem AB üyeliği ile Ege sorunlarının çözümü arasında bir bağ kurulmuş hem de bu üyeliğin gerçekleşmesi için öngörülen bir çözüm tarihi dayatılmış bulunmaktadır. 2004 yılı sonuna değin iki ülke arasında bir uzlaşma sağlanamaz ise çözümün Uluslararası Adalet Divanı’nın yargı yetkisini tanınarak sağlanacağı iddiası Türkiye üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yeni açılımın getirmiş olduğu risk ise Türkiye’nin caydırıcılığının ve pazarlık gücünün azaltılması noktasındadır. Güven artırıcı önlemler çerçevesinde bu durum şimdilik hassas bir dengede yürütülmektedir.

Türkiye açısından esas olan siyasa iki olumlu adımı içermektedir, Türkiye hem Ege sorunlarının adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması gereğine inanmakta hem de AB’ye tam üye olmak istemektedir. Oysa Yunanistan’ın ve özellikle AB’nin her iki konuda da siyasasının yeterince açık olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü AB’nin gerek Kıbrıs sorununun çözümü gerekse Türkiye’nin üyeliği konularında açıkça çifte standart yürüttüğü görülmekte; Örneğin, GKRY genişlemeye ilişkin ölçütlere aykırı olarak ve açıkça uluslararası antlaşmalar ihlal edilerek AB’ye üye yapılmıştır. Türkiye’den ise üyelik için yeni şartları yerine getirmesi istenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye Ege sorunlarının çözümüne ilişkin olarak yürütülen müzakerelerde Yunanistan’ın avantajlı çıkacağı bir çözüme evet demesi halinde dahi AB’ye üye olup olmayacağını endişesini taşımaktadır.

Bu güvensizliği ortadan kaldıracak gelişme her şeyden önce AB üyeliği ile Ege sorunlarının çözümü arasında kurulmak istenen koşulluluğun ortadan kaldırılması olacaktır. Bu iki şekilde gerçekleşebilir ya Türkiye ve Yunanistan iyi niyetle bu müzakereleri üyelik ölçütlerinden ayrı olarak değerlendirdiklerini açıklıkla belirterek ikili düzeyde çözüme ulaşacaklarını belirtirler veya AB, Helsinki’de öngördüğü süreci yeniden yorumlayarak, tarafların müzakerelerde bir çözüme ulaşamamaları durumunda çabaların üyeliğin gerçekleşmesinden sonra da sürdürülebileceğini açıklar.¹² Her iki durumun da ortak noktası, AB’nin taraflara eşit mesafede davranarak AB

¹¹ Bu durum özellikle Türkiye’nin yaklaşımı açısından geçerlidir; Çünkü Yunanistan’ın ABD’deki lobi ve diasporayı kullanarak Türkiye üzerinde baskı oluşturmaya çalışması bu dönemin en belirgin özelliği olmuştur. Benzer şekilde Avrupa eksenli örgütlenmeler içerisinde de Türkiye’ye yönelik baskı arayışlarının etkili olduğundan söz edilebilir. Bu durumun yarattığı tüm olumsuzluklara karşın Türkiye’nin dönemin mevcut koşulları altında kolaylıkla gözden çıkarılmayacak bir ülke olması 3. aktörler açısından bir tür dengeleme politikasının işletilmesini gerektirmiştir.

¹² Bu konuda bazı işaretler görülmeye başlanmıştır; Nitekim AB’nin genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen yapmış olduğu açıklamada “Türkiye’nin ekim ayına kadar Kopenhag siyasi kriterlerini yüzde 100’üne yerine getirmese de müzakerelere başlaması gerektiğini” belirterek “...Türkiye’nin önüne diğer adaylardan daha az veya daha çok kriter konulamayacağını, değerlendirmenin eşit ve adil olması gerektiğini” söylemiştir. “Uyum Yüzde 100 Olmasa da Olur”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 2004, s. 10; Güven Özalp, “Ankara’ya İyi Haber”, **Radikal**, 28 Mayıs 2004, s. 11.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları ile Türkiye’nin AB üyeliği konusunda kurulan bağ konusunda Yunanistan Başbakanı Karamanlis de bir açıklamada bulunarak bu uyuşmazlık konularının üyeliğe engel teşkil etmemesi gerektiğini belirtmiştir. Yorgo Kirbaki, “Karamanlis: Ege şart değil”, **Radikal**, 13. 09. 2004, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=127864> , B. Tarihi: 17.09.2004 ; Ayrıca bkz.; “Greece: A Europeanized Turkey is in everybody’s interest” **Turkish Daily News**, 14 September, 2004 ; http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_14_04/for.htm , B. Tarihi: 17.09.2004.

Benzer şekilde Aralık ayında Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılacağı bir tarihin verilmesi veya müzakerelerin başlatılması söz konusu olduğunda Türkiye’nin izleme sürecine alınacağından söz edilmektedir. İzleme süreci içerisinde Türkiye’nin Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünde sağlayacağı ilerlemeye bağlı olarak üyeliğin gerçekleşeceği vurgulanmaktadır. Doğaldır ki bu ilerleme Türkiye’nin Yunanistan ve AB’nin isteklerini ne ölçüde karşılamış olduğu ile doğru orantılıdır.

platformunu çözüm için temel zemin olarak gördüğünü belirtmiş olması ve önceliği taraflara yüklemiş olmasıdır.¹³

Bu çalışmanın hareket noktası, süreçsel olarak iki ülkenin de Ege sorunlarının çözümünde daha önce ileri sürmüş oldukları noktalardan birbirlerine daha yakın bir çözümü arzular hale gelmiş oldukları varsayımına dayanmaktadır. Bu konuda tarafların zaman içinde yakalamış oldukları güven ortamının olanaklarından yararlanacakları düşünülmektedir. Çünkü 1990'ların ikinci yarısından itibaren gerek Yunanistan gerekse Türkiye benzer kaygılarla hareket etmek zorunda kalmış ve istikrarın, gelişmenin iki ülke arasındaki sorunların çözümünde olduğunu görmüşlerdir. Bunun doğal sonucu olarak taraflar fiili durumlar yaratmaktan uzak kalmaya niyetli olduklarını göstermişlerdir. Bunu basit bir söylem değişikliği olarak değerlendirmemek gerekir; Kuşkusuz her iki ülke de ulusal çıkarları ve güvenlikleri konusunda duyarlılıklarını korumaktadırlar. Ancak askeri eylem ve yöntemlerden daha çok siyasi, ekonomik, diplomatik yöntemleri kullanmaya başlamışlardır. Dolayısıyla yürütülen güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin sağladığı ortamda tarafların daha rasyonel kararlar almaları ve uygulayabilmeleri mümkün hale gelmiştir. Bu bakımdan taraflar son otuz yıllık süreç içerisinde daha önce hiç olmadıkları kadar çözüme yakın hale gelmişlerdir.

Caydırmadan Müzakereye

Son otuz yıllık süreçte iki kıyıdar ülke pek çok kere sıcak bir çatışmanın eşiğine gelmiş ancak bu krizler üçüncü ülke ve örgütlerin de müdahaleleri ile atlatılabilmektedir. Bu süreç taraflara uyuşmazlıkları ancak win-win -her iki tarafın da kazançlı çıktığı- çözümlerle giderebileceklerini göstermiştir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde söz konusu süreç daha çok uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan ulusal çıkar ve egemenlik haklarının korumakta ısrarlı olduğunu gösterme fırsatını vermiştir.¹⁴ Yunanistan'ın, Ege'de aşırı taleplerle ve tek yanlı eylemlerle ulusal egemenlik hak ve çıkarlarını genişletmeyeceğini göstermiştir. Bu durum iki ülke arasında kabul edilen pek çok siyasi/hukuksal metine de yansımıştır. Gerek Lozan Barış Antlaşması'nın hâlâ geçerli temel metin olması gerekse daha sonra kabul edilen diğer metinlerin içerdiği hükümler bu kanıyı güçlendirmektedir.

Özünde iki ülke arasındaki statüyü oluşturan temel metin 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'dır. Ancak süreç içerisinde bölgede iki ülke arasındaki güç dengesini de dikkate alan kimi değişikliklere gidilmiş ve yeni uluslararası antlaşmalar kabul edilmiştir. 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması bu nitelikteki metinlerdir. Ancak, bu metinlerde

¹³ Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ve Balkanlar yeniden yapılanırken Türkiye ve Yunanistan'ın da önemli bir değişim yaşadığı noktasından hareket eden Kerides'e göre Avrupa Birliği iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesine ilişkin girişimler çerçevesinde bir tür katalizör görevi görebilir. Avrupa Birliği, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yumuşama sürecine olumlu katkılarda bulunmalıdır. Bu konuda bkz.; Dimitris Keridis, "Political Culture and Foreign Policy: Greek-Turkish Relations in the Era of European Integration and Globalization", www.nato.int/acad/fellow/97-99/keridis.pdf ; B. Tarihi: 10.09.2004.

¹⁴ Türkiye, bu süreçte uygulamış olduğu siyasa ile Lozan ile iki ülke arasında oluşturulan dengenin günün koşulları içerisinde esas olması gerektiğini kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu dengenin tek yanlı eylemlerle bozulmaya çalışması girişimlerini askeri güç kullanmak da dahil olarak gereken her türlü eylemle engelleyeceğini göstermiştir. Hemen her gerginlik sonrasında iki ülke arasında kabul edilen ve özünde güven artırıcı önlemler olarak kabul edilebilecek metinler bir yandan gerginliği azaltmaya dönükken diğer yandan gerginliğin hangi koşullar altında ortadan kaldırılmış olduğunu da göstermektedir. Yani Türkiye, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki tek yanlı iddialarını tanınmadığını istikrarlı bir şekilde sürdürmüştür. İki ülke arasında kabul edilmiş bulunan siyasi / hukuki metinlere Türkiye'nin Ege'de statünün belirlenmesinde hak ve çıkarlarının bulunduğunu yerleştirebilmiştir. Bu çerçevede, Bern Sözleşmesi, Atina ve İstanbul Mutabakatları, Madrid Deklarasyonu iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların hangi düzeyde ele alınması gerektiğini gösteren metinler olarak değerlendirilebilir.

oluşturulan statünün yeterince uygulanamadığını görmekteyiz. Bu durum kimi zaman bu antlaşma hükümlerinin fiili olarak uygulanamamasından kimi zaman da farklı yorumlanmasından kaynaklanmıştır. Özellikle kara sınırlarının aksine iki ülke arasındaki deniz sınırlarının saptanması ve ortak bir haritanın oluşturulması konusunda başarılı olunamamıştır. Bu durum o dönemde uygulanan 3 millik deniz sınırının önce Yunanistan ve ardından da Türkiye tarafından 6 mile genişletilmesinden sonra da değişmemiştir. Dolayısıyla ne Lozan'da zımni olarak kabul edilen 3 mil ne de daha sonra uygulanan 6 mil karasuları genişliğine göre ulusal egemenlik sahalarını gösteren bir ortak harita oluşturmak mümkün olamamıştır.¹⁵ Doğaldır ki bu durum Ege'de kıyıdaş iki ülkenin egemenlik sınırlarını belirsiz kılmakta ve pek çok sorunun çözülmesi de öncelikle bu sınırlarda bir mutabakatın sağlanmasına bağlı olmaktadır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin sıcak bir çatışmaya dönüşmesini önleyen ve tarafları aralarındaki uyuşmazlıkları barışçıl yöntemlerle çözmeye teşvik eden veya fiili bir durum yaratmaktan alıkoyan bir dizi siyasi/hukuksal metinden söz edilebilir. Bunları, şu şekilde sıralayabiliriz;

Denge Oluşturucu Metinler-İrade Beyanları

İki ülke arasında uzlaşmazlık yaratan konularda tarafların diplomatik yaklaşımlarını ve kararlılıklarını göstermeye çalışırken fiili durumlarla karşılaşmış olmaları zaman zaman tarafları sıcak bir çatışmanın eşiğine getirebilmiştir. Bu çatışma eşiğinden dönüş ise çoğu kez üçüncü ülke ve örgütlerin arabuluculuğu /müdahalesi ile sağlanabilmiştir. Sonuçta gerginliğin giderilebilmesi mümkün olurken benzer durumlarla karşılaşmamak için de kimi önlemlerin alınması gerekmiştir. Bu gereklilik hem taraflar arasında dengenin hangi ölçütler esas alınarak korunabileceğini hem de güvenlik ve güven arttırmak için ileride hangi adımların atılması gerektiğini göstermiştir. Dolayısıyla, bu metinleri hem caydırıcılık içermesi hem de diyaloga/müzakerelere zemin olabilecek esasları belirlemesi bakımından değerlendirmek gerekir. Bu başlık altında ele alınacak metinler iki ülke arasında güvenlik ve güven arttırmaya yönelik olarak kabul edilmiş bulunan ortak irade çerçevesindeki metinlerdir. Hukuki olarak bağlayıcılıkları antlaşmalar gibi olmamakla beraber söz konusu metinlerin ihlali durumunda tarafların yeniden kendilerini tırmanmanın ve çatışmanın eşiğinde bulmaları olasılığı vardır. Bu ise hâlihazırda her iki taraf için de arzu edilmeyen bir durumdur.

1976 Bern Deklarasyonu

Caydırıcılık niteliği açısından ele alabileceğimiz metinlerden ilki Bern Deklarasyonu'dur. Türkiye'nin TPAO'ya Ege'de Türk kıta sahanlığında petrol arama ve sondaj yetkisi vermesi ile tırmanan gerginliğin ardından Yunanistan konuyu BM gündemine taşımıştır. Yunanistan'ın kıta sahanlığına ilişkin olarak yapmış olduğu başvuruyu değerlendiren BM Güvenlik Konseyi'nin 25 Ağustos 1976 tarihinde tarafları aralarındaki uyuşmazlıkların giderilmesinde ılımlı olmaya ve uyuşmazlık noktalarını görüşmeler yoluyla gidermeye çağırın 395 sayılı kararının ardından Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'na yapmış olduğu başvurunun sonucunu beklemeye

¹⁵ 4 Ocak 1932 tarihli Türk- İtalyan Sözleşmesi deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda önemli bir adım olarak değerlendirilmesine karşın bu bakımdan eksik bir çalışma olduğu ortadadır. Başeren ve Kurumahmut'un belirttiğine göre 4 Ocak 1932 tarihinde İtalya ile Türkiye arasında kabul edilmiş bulunan sözleşme çerçevesinde değerlendirildiğinde dahi Türkiye ile Yunanistan arasında bu bölgede bir kabul edilmiş deniz sınırından söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu konudaki tartışma için bkz; Başeren, Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar...**, ss.46-66.

başlamıştır. Divan'ın 11 Eylül 1976 tarihinde ihtiyati tedbirlerin alınmasını gerektirecek ölçüde bir tehdidin olmadığını görerek kendini yetkisiz saymasından sonra Yunanistan'ın tutum değiştirdiği gözlenmiştir. Bu çerçevede 1 Ekim 1976 tarihinde New York'ta bir araya gelen dönemin dışişleri bakanları (Çağlayangil ve Bitsios) Ege kıta sahanlığı sorunun karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme ulaştırılabilmesi için iki devlet arasında yürütülecek görüşmelerde ele alınması konusunda anlaşmışlardır. Bunun sonucunda 2 Kasım 1976'da Bern'de yapılan müzakereler sonucunda iki ülke Bern Deklarasyonu'nu kabul etmiştir.¹⁶

Bern Deklarasyonu, özünde Türkiye ve Yunanistan arasında Ege sorunlarına ilişkin olarak kabul edilen ve koşulluluk ilişkisi yaratan bir güven artırıcı önlemler metnidir.¹⁷ 1974 sonrası dönemde iki ülke arasında oluşan güvensizlik ortamının yaratmış olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırarak yeniden müzakere ve barışçıl ilişkiler kurma sürecini açmayı hedefleyen bir niteliği vardır. Deklarasyon'a göre:

“1- Her iki taraf, kıta sahanlığının sınırlandırılması ile ilgili karşılıklı rızalara dayalı bir anlaşmaya ulaşmak için görüşmelerin samimi, ayrıntılı ve güven içerisinde bir yaklaşımla yapılmasında uyuşurlar.

2- Her iki taraf bu görüşmelerin içeriğinden dolayı kesinlikle gizli olmasında uyuşmuşlardır.

3- Her iki taraf, kıta sahanlığı ile ilgili ayrı ayrı kendi görüşlerini korurlar.

4- Her iki taraf, bu anlaşmanın ayrıntıları ve görüşmelerin yapılması sırasında yapılan önerileri görüşmelerle ilgili olmayan herhangi bir dış ortamda kullanmama yükümlülüğünü üstlenirler.

5- Her iki taraf, ortaklaşa olarak yapılmasına karar vermedikçe, görüşmelerin özümüyle ilgili olarak basına açıklama yapılmaması ya da bilgi sızdırılmamasını kararlaştırmışlardır.

6- Her iki taraf, Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili olarak görüşmeleri zarara uğratabilecek inisiyatif ya da hareketten kaçınmayı yükümlenmişlerdir.

7- Her iki taraf, ikili ilişkiler ile ilgili olduğu kadar, diğer tarafı güvensizliğe yöneltecek herhangi bir inisiyatif ya da davranıştan kaçınmayı yükümlenmişlerdir.

8- Her iki taraf, iki ülke arasında kıta sahanlığı sınırlandırılmasında kullanılacak pratik kriter ve kesin ilkeler sonucuna varmak amacıyla bu konu üzerinde uluslararası kuralları ve uygulama durumlarını araştırmak konusunda uyuşmuşlardır.

9- Bir karma komisyon bu amaçla kurulacak ve ulusal temsilcilerden oluşacaktır.

¹⁶ Metin 11 Kasım 1976 tarihinde Bern'de imzalanmış ancak 20 Kasım 1976 tarihinde her iki ülke başkentinde açıklanmıştır. ¹⁰ maddesi açıklanan metnin iki de gizli maddesinin olduğu ileri sürülmektedir. Deklarasyon metni için bkz; <http://www.turkishgreek.org/bern.htm>

¹⁷ Aslında iki ülke başbakanları arasında 31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de kabul edilen ortak açıklamada tarafların aralarındaki sorunları görüşmeler yoluyla barışçı bir şekilde çözümlenmesini, ayrıca Ege Denizi kıta sahanlığı sorununun da Uluslararası Adalet Divanı'nda ele alınmasını kararlaştırdıkları belirtilmiştir. Ancak ilerleyen dönemde Brüksel bildirisi tartışmalara neden olmuş, bu bildiri sonrasında teknisyenler düzeyinde gerçekleştirilmesi düşünülen görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Bu nedenle Brüksel Bildirisi, iki ülke arasında bir GAÖ süreci yaratmak açısından ölü doğmuş bir metin olarak değerlendirilebilir.

10- Her iki taraf, birbirlerine danıştıktan sonra ileriki görüşmeler sırasında tedrici bir yakınlaşmayı benimsemek konusunda uyuşmuşlardır.”

Deklarasyon, Ege Denizi'nde karşılıklı olarak tarafların egemenlik hak ve çıkarları teyit edildiği, bu hak ve çıkarların tek yanlı eylemlerle ortadan kaldırılamayacağı karara bağlandığı için önemlidir. Nitekim 6. Madde hükmüne göre, “her iki taraf, Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili olarak görüşmeleri zarara uğratabilecek inisiyatif ya da hareketlerden kaçınmayı” yükümlenmiştir. Dolayısıyla, her iki ülke de karşılıklı rızalara dayanan bir anlaşma sağlanıncaya değin Ege Denizi'nde ulusal karasuları dışındaki kıta sahanlığında herhangi bir petrol arama ve sondaj faaliyetinde bulunmamaya karar vermiştir.18 7. Madde hükmüne göre ise, “her iki taraf, ikili ilişkiler ile ilgili olduğu kadar, diğer tarafı güvensizliğe yöneltecek herhangi bir inisiyatif ya da davranıştan kaçınmayı” yükümlenmiştir. Dolayısıyla, caydırma-müzakere özelliği açısından Bern Deklarasyonu, hâlihazırda taraflara karasularının genişletilmemesi ve karasuları dışında kıta sahanlığında sondaj benzeri faaliyetlerde bulunmamaları yükümlülüğünü getirmektedir.

Atina ve İstanbul Mutabakatları

Güven artırıcı önlemlere ilişkin bir başka çaba ise 1988 yılında kabul edilen Atina ve İstanbul Mutabakatlarıdır. Bu mutabakatlar, Bern Deklarasyonu'nda da öngörüldüğü şekliyle, iki ülkeyi sıcak bir çatışmanın eşiğine getirebilecek fiili durumları önlemeye dönük önlemleri karara bağlamaktadır. Dolayısıyla, uzlaşmazlık içerisindeki iki ülke arasında ilişkileri olumsuz yönde etkilemesi bakımından önceliğin tehdit algılamalarını ortadan kaldırılacak güvenlik ve güven artırıcı önlemlere verilmiş olması anlamlıdır. Diyalog sürecinin açılmasına koşut olarak, 27 Mayıs 1988 tarihli Atina Mutabakatı ile taraflar;

“karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne ve Ege'nin açık deniz alanlarını ve uluslararası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğünü teslim etmektedirler.

İki taraf açık deniz alanları ve uluslararası hava sahasında ulusal askeri faaliyetlerin yürütülmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslararası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörülen çerçevede kolayca akımına müdahale etmemeye gayret göstereceklerdir. Bu istenmeyen gerginlik kaynaklarının ortadan kaldırılmasına ve çatma riskinin azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

İki taraf açık deniz alanlarına ve uluslararası hava sahasında notam veya bildirim veya uyarı gerektiren ulusal askeri tatbikatların planlanması ve icrasının aşağıdaki hususları da mümkün olacak azami ölçüde önleyecek şekilde yürütülmesinde mutabık kalmışlardır; [Buna göre,]

belirli bölgelerin tecrit edilmesinden,

tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılmasından,

18 Deklarasyonun bu maddesinin getirmiş olduğu sınırlama süreç içerisinde Deklarasyonun geçerliliği ve bağlayıcılığını tartışmaya açmış ve zaman zaman iki ülkeyi silahlı çatışmanın eşiğine getirmiştir. 1987 bunalımı sırasında yaşanan gerginlik tarafların Bern Deklarasyonu'nun yürürlükte olduğunu teyid etmeleri ile aşılabilmektedir. Bu konudaki tartışmalar için bkz; Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri...**

tatbikatların turizmin en yoğun olduğu dönemlerde (Her yıl 1 Temmuz'dan 1 Eylül'e kadar-1988 yılı için 7 Temmuz 1 Eylül) ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütülmesinden [kaçınacaklardır.]

Bütün ulusal askeri faaliyetlerin planlanması ve icrası mevcut uluslararası kural, yönetmelik ve usullere uygun olarak yürütülecektir.”¹⁹

Başbakan Turgut Özal'ın Atina ziyaretinin ardından, 8 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakatla, taraflar Ege Denizi'nde uluslararası sularda ve hava sahasında yapacakları askeri ve diğer faaliyetler sırasında uluslararası hukuk ve uygulamalara, kurallara, düzenlemelere uygun davranma yükümlülüğü altına girmeyi kararlaştırmıştır. Buna göre,

“tarafların deniz kuvvetlerine bağlı unsurları:

Açık denizde uluslararası hukuk ve teamüllere göre seyrederken birbirlerini taciz etmekten kaçınacaktır.

Uluslararası hukuk, kural ve düzenlemelere olduğu kadar askeri teamül ve nezaket kurallarına riayet edecektir.

Deniz birimleri birbirlerinin atış talimi ve diğer askeri faaliyetlerini uluslararası hukuk kural ve usulleri çerçevesinde gözlemlerken, bu faaliyetleri aksatacak hareketlerden kaçınacaklardır.

Tarafların hava kuvvetlerine bağlı unsurları uluslararası hava sahasındaki askeri faaliyetleri sırasında

Uluslararası hukuka ve özellikle uluslararası teamüllere, kurallara, düzenlemelere ve prosedürlere tam olarak uygun davranacaktır.

Tarafların uçak pilotları birbirlerine yaklaştıkları zaman azami dikkat gösterecek ve uçuş güvenliğini ve uçakların görevini tehlikeye düşürecek hareket veya tepkilerden kaçınacaklardır.”²⁰

Bununla birlikte, iki ülke arasında özellikle hava sahası ihlallerine ilişkin iddialar gündemde yerini korumuştur. 1994 ve 1996 bunalımları ise taraflar arasında yaratılmaya çalışılan güven ortamının henüz yerleşmediğini göstermiştir.

Madrid Deklarasyonu

1996 yılındaki Kardak bunalımının ardından yaşama geçirilen 8 Temmuz 1997 tarihli Madrid Deklarasyonu ise taraflar arasında güvene dayalı bir ilişkinin kurulabilmesi için gerekli olan statükoyu pekiştirmeye dönük bir uzlaşma çabası olarak değerlendirilebilir. Atina ve İstanbul Mutabakatları ile taraflar arasında istenmeyen askeri çatışma ve kazaları önlemek ve güvenli-güvenli bir ortam yaratmayı hedeflerken Madrid Deklarasyonu ile taraflar;

¹⁹ 28 Mayıs 1988 tarihli Yılmaz-Papulias Mutabakatı'nın (Atina Mutabakatı) tam metni için bkz; <http://www.turkishgreek.org/ypapulias.htm> ; **Dış Basında Dışişleri Bakanı A. Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti (24-27.5.1988)**, Ankara: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 1988, ss. 57-58.

²⁰ 8 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı'nın (Uluslararası Hava Sahası ve Açık Denizlerde Kazaların ve Olayların Önlenmesine İlişkin İlkeler Mutabakatı) tam metni için bkz; http://www.greekturkishforum.org/h89_2.htm

“Barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi konusunda karşılıklı taahhüt,

Birbirlerinin egemenlik haklarına saygı,

Uluslararası hukuk ilkelerine ve uluslararası anlaşmalara saygı,

Birbirlerinin güvenlikleri ve ulusal egemenlikleri açısından büyük bir öneme sahip bulunan Ege'deki yaşamsal çıkarları ve kaygılarına karşılıklı saygı,

Yanlış anlamalardan kaynaklanan uyuşmazlıklardan kaçınılması ve karşılıklı saygı temelinde tek taraflı eylemlerden kaçınılması taahhüdü,

Anlaşmazlıkların ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya tehditi olmaksızın barışçıl yollardan çözümlenmesi taahhüdü” konularında anlaşmaya varmışlardır.²¹ Anlaşmanın en önemli yanı²², Yunanistan'a tek yanlı bir eylemde bulunmama yükümlülüğü, Türkiye'ye de askeri kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama yükümlülüğü getirmekte oluşudur. Bu durum özellikle karasularının 12 mile genişletilmesi ve bunun karşılığında Türkiye'nin bu hareketi *casus belli* olarak değerlendirmesi ile ilgili olarak tarafların esasa ilişkin görüşlerinde bir değişikliğin olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.²³ Güven artırıcı önlemlere ilişkin bir diğer girişim ise, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 12 Şubat 1998 tarihinde yapmış olduğu önerilere²⁴ ilişkin olmuştur. Söz konusu girişimde; iki ülkenin aralarındaki sorunları birlikte tanımlanmaları; Madrid Deklarasyonu'nun resmi bir anlaşmaya dönüştürülmesi; Ege'de güven artırıcı önlemlerin geliştirilip yaşama geçirilmesi, sorunlara çözüm üretecek Akil Adamlar Grubu'nun birlikte göreve çağrılması, bu önerilerin kabul edilmesi halinde iki dışişleri bakanlığı yetkililerinin Mart 1998 içinde Ankara veya Atina'da biraraya gelmeleri önerileri yer almıştır. Ancak Yunanistan göndermiş olduğu 24 Şubat 1998 tarihli cevabi notasında söz konusu önerilere olumsuz yanıt vermiştir.

²¹ Bu konuda bkz; “Greek-Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration”, **Thesis**, Summer 1997.

<http://www.mfa.gr/thesis/summer97/section.html>. B. Tarihi: 02.03.1999. Ayrıca, Madrid Deklarasyonu'nun Türk – Yunan ilişkilerindeki etkisi üzerinde bir değerlendirme için bkz; S. Gülden Ayman, “Türk – Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998. ss. 543-546.

²² Madrid Deklarasyonu'nun hazırlanış süreci ve bu konudaki bir değerlendirme için bkz; İsmail Cem, **Türkiye Avrupa Avrasya**, Birinci Cilt, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, ss. 88-96.

²³ İsmail Cem, Madrid Deklarasyonu'ndaki koşulluk ilişkisine açıklık getirmektedir. Buna göre; “*Mutabakatın, diplomatik dilden, siyaset diline tercümesi şuydu: ‘...Yunan tarafı Ege'de tek başına karar alıp girişimde bulunmayacaktı...’ Yani, karasularını gönülünce ‘uzatıp’ bunu uygulamaya sokmayacaktı. Türkiye ise, ‘...tehdit etmeyecekti’. Bundan kastedilen ‘causus[casus] belli’ yaklaşımımızdı; Yunanistan’ın karasularını genişletmesi durumunu Türkiye’nin savaş nedeni sayacağını belirtmiş olmasıydı. ...Metinde hangisinin önce, hangisinin sonra yer alacağı, en çetin tartışmalara konu oldu. Biz, tabiiyle, ‘tek başına girişimde bulunulmayacağı’ hususunun (refrain from unilateral acts) öne alınmasını istiyorduk. Böylece, bizi ilgilendiren ‘tehditte bulunmama’ kavramı, kendiliğinden boşlukta kalıyordu, daha doğrusu, bizim istediğimiz bir anlam kazanıyordu, çünkü, ‘tehdit’, ancak Yunan tarafı tek başına girişim yaparsa gündeme gelecekti. Yunanistan kendi başına buyruk girişim yapmadığı takdirde, bizim, zaten tehditte bulunmamıza, ‘causus[casus] belli’den söz etmemize gerek kalmayacaktı. Meselenin özü, Yunan tarafının kendi başına girişim yapmamasıydı”.* Cem, **Türkiye Avrupa Avrasya...**, ss. 92-93.

Madrid Deklarasyonu, Yunanistan'da iktidar partisi PASOK'un bazı milletvekilleri ve muhalefetin bir kısmı tarafından Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile çıkarma hakkından vazgeçtiği şeklinde yorumlanarak eleştirilmiştir. Bkz; “Önyargılara Kapılmadan Açık”, **Eleferotipia**, 09.07.1997; “İktidara Açık Mektup”, **Eksusia**, 09.07.1997. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/1997/07/10x07x97.TXT>

²⁴ Bkz; “Information Note Concerning the Proposals Made By Turkey to Greece 12 February 1998 About A Process of Peaceful Settlement of Problems Over The Aegean Between The Two Countries”, **Perceptions**, March-May 1998, Volume III, Number 1.

Öneri ve Yunanistan'ın cevabı için bkz; <http://www.mfa.gov.tr/grupb/ba/baa98/february/default.htm> ; Öneriler konusunda bir değerlendirme için bkz; S. Gülden Ayman, “**Türk – Yunan İlişkilerinde...**” ss. 545-546.

Bu çerçevede dile getirilen “NATO Genel Sekreteri ile işbirliği yapılarak Ege’de Güven Arttırıcı Önlemlerin uygulanması ve geliştirilmesi” önerisi, 28 – 29 Mayıs 1998 tarihleri arasında Lüksembourg’da yapılan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında NATO Genel Sekreteri J. Solana tarafından yürütülen iyi niyet girişimleri çerçevesinde ele alınmış ve 4 Haziran 1998 tarihinde iki ülke arasında güven arttırıcı önlemler açıklanmıştır.²⁵ Ege Denizi’nde, açık denizde ve uluslararası hava sahasında yürütülen rutin askeri faaliyetler sırasında iki ülke silahlı kuvvetlerinin gerginliği tırmandırabilecek hareketlerden kaçınmalarını ve tarafların birbirlerinin ulusal egemenlik hakları ve toprak bütünlüklerine saygı göstermesini öngören bu önlemler, ihlal ve kaza risklerini ortadan kaldırmakta ve Ege Denizi’nde askeri anlamda bir bunalımın ortaya çıkmasını azaltmaktadır. Bununla birlikte, tarafların güven arttırıcı önlemlere ne ölçüde uygun davrandıkları konusunda eleştiriler sürmüştür.

Türkiye’nin Casus Belli-Savaş Nedeni Sayma Kararı

Türkiye ile Yunanistan arasındaki stratejik dengeyi bozabilecek tek yanlı bir kararın uygulanmasının iki ülkeyi silahlı bir çatışmaya sürükleyebileceği ortadadır. Nitekim 1974 sonrası dönem bu olasılığı sıklıkla gündeme getirmiştir. Yunanistan’ın Ege Denizi’nde tek yanlı bir kararla stratejik dengeyi kendi lehine değiştirebilecek olması karşısında Türkiye’nin yaşamsal çıkarları ve egemenlik hakları açısından zarara uğrayacağı ortadadır. Bu konudaki duyarlılığını ise böyle bir kararı savaş nedeni olarak kabul etmiş olduğunu açıklayarak göstermiştir. Açıktır ki savaş nedeni sayma kararının açıklanması Yunanistan üzerinde bir caydırma yaratmaya dönüktür ve 1974 sonrası dönemde Ege’deki hemen her gerginlik anında Türkiye bu konudaki kararlılığını göstermiştir.

Savaş nedeni sayma kararı 15 Nisan 1976 tarihinde Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından ABD Dışişleri bakanı Henry Kissinger’a yazılan mektupta dile getirilmiştir. Buna göre; “...Yunan hükümetinin esas emeli karasularının sınırlarını 12 mile çıkarmak suretiyle, bir oldubitti yaratmak ve bu suretle, Türkiye üzerinde siyasi bir zafer kazanmaktır. Böyle bir hareket Ege Denizi’ni Yunan gölü haline getirebilecek ve netice itibarıyla, Türkiye’nin bu denizdeki tabii ve yerleşmiş ananevi (geleneksel) haklarını fiilen ortadan kaldıracaktır.

Bu durum Türkiye’ye, böyle bir gelişmeyi bir harp sebebi olarak telakki etmekten gayri bir opsiyon imkanı bırakmayacaktır,”²⁶denilmektedir.

Süreç içerisinde Türkiye’nin savaş nedeni sayma kararının öngördüğü caydırıcılığı sağlamış olduğu görülmektedir. Nitekim 16 Kasım 1994 tarihinde BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin yürürlüğe girmesinin ardından karasularına ilişkin tartışmalar yeniden gündeme gelmiş ve Yunanistan bu sözleşmeyi 21 Temmuz 1995 tarihinde onaylamıştır. Yunanistan onay öncesinde Sözleşmeden doğan haklarını kullanarak Ege Denizi’nde kendi ulusal karasularını 12 mile çıkarmaya hakkı olduğunu

²⁵ “Solana, Türkiye ve Yunanistan’ın Güven Arttırıcı Önlemler Konusunda Anlaştıklarını Belirtti”, **Yunanistan’ın Sesi Radyosu**, 05. 06. 1998; “Türkiye ve Yunanistan, Ege Denizi’nde Askeri Bir Çatışma Çıkmasını Önleyecek Tedbirler Almayı Kararlaştırdılar”, **Amerika’nın Sesi Radyosu**, 05. 06. 1998.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/1998/06/08x06x98.HTM# 6> B. Tarihi: 10. 04. 2001.

²⁶ Mektubun tam metni için bkz; Şükrü Elekdağ, “Ege’de Kriz Belgeleri”, **Milliyet**, 11 Şubat 1996, s. 19. ; Ayrıca bu konuda bkz; Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri...**, ss.60-75

ve zamanı geldiğinde bu hakkını kullanmaktan çekinmeyeceğini açıklamıştır. 8 Haziran 1995 tarihinde ise, TBMM, Yunanistan'ın bu yönde alacağı bir kararın Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki yaşamsal çıkarlarını ihlal edeceğine dikkati çekerek, almış olduğu bir kararla, Hükümeti böyle bir durumda askeri önlemler de dâhil olmak üzere gereken her türlü önlemleri almakla yetkilendirmiştir.²⁷

SORUN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK GİRİŞİMLER

Yukarıda sıralanan faktörler günümüzde iki ülkenin aralarındaki sorunları çözme konusunda nasıl bir yol izleyeceklerini etkilemektedir. Ayrıca çabaların başarıya ulaşmasını belirleyecek etkenlerden bir başkası da başlatılan girişimlerin hangi ulusal/uluslararası koşullar içerisinde gerçekleştirilmekte olduğudur.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar dolayısıyla askeri anlamda güvenlik bunalımı yaşanıp yaşanmayacağı önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Ancak güvenliği sadece askeri boyutla ele almamak gerekir. Günümüzde "güvenlik" kavramı "ulusal çıkar" ve "tehdit" kavramlarını da kapsar şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki sorunları "ulusal çıkar" ve "tehdit" kavramlarını da gözeterek şekilde ele almak gerekmektedir. Bir başka deyişle, askeri çatışma riskinin en az olasılıkla var olduğu bir durumda dahi iki ülke arasında ulusal çıkarların çatışması ve bunun taraflarca tehdit olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Ege sorunlarında tarafların ulusal çıkarları neyi öngörmektedir? Taraflar hangi önceliklerle "ulusal çıkar"larını ele almakta ve buna uymayan siyasetleri güvenlikleri açısından "tehdit" olarak değerlendirmektedirler?

Türkiye açısından, Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklarda "ulusal çıkar" öncelikleri bu denizde var olan egemenlik hak ve çıkarlarının korunması ve iki ülke arasındaki dengeye sadık kalınması noktasında toplanmaktadır. Bu çıkarların korunması için başvurulmuş yöntemler ise tüm barışçıl yöntemlerden askeri güç kullanımına değin geniş bir yelpazeye dağılmaktadır.

Yunanistan açısından ise durum daha karmaşıktır ve iki ülke arasında güç dengesi bakımından önemli bir farklılık bulunmaktadır. Bu güç asimetrisi Yunanistan'ın Türkiye ile müzakere süreci içerisine girmesini engellemekte²⁸ ve Yunanistan'ı Türkiye karşısında daha sağlam ittifaklar kurmaya yönlendirmektedir.

Türkiye, Yunanistan ile olan uyuşmazlıkları söz konusu olduğunda daha sağlam siyasi ve hukuki gerekçelere dayanmaktadır. Lozan Barış Antlaşması ile kurulmuş bulunan stratejik dengenin büyük bir duyarlılıkla korunmakta oluşu hem bu gerekçelerin sağlamlılığını arttırmakta hem de iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde izlenmesi gereken yöntemlere de ışık tutmaktadır.

²⁷ Bu konuda alınan kararın Türkiye'nin dış politikası üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışma için bkz; Şükrü Elekdağ, "21/2 War Strategy", **Perceptions**, March-May 1996, Vol. III, No. 4. Elekdağ'a göre, Türkiye'nin caydırma siyasasının başarısı bölgedeki güç dengesinin Türkiye'nin lehine olması kadar bu konuda ulusal bir siyasi iradenin var olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede istikrarın anahtarı ise Türkiye'nin caydırıcı gücüdür.

²⁸ Bu çekimserliğin nedenlerinden biri de ulusal karar alıcı ve ulusal kamuoylarına hakim olan yalnız bırakılma, baskı görme ve haksızlığa uğrama endişesidir. Özellikle Ege Denizi'nde çok sayıda adanın Yunanistan'a ait olması ve Yunan anakarası ile bu adaların yayılmış olduğu alanın "doğal olarak" Yunanistan'ın topraksal egemenlik/hükümlerlik alanı olarak kabul edilmesi şimdi bu alanlardaki statünün düzenlenmesi gündeme geldiğinde Türkiye'ye verilmiş bir "taviz" olarak değerlendirilmekte ve Türkiye'nin bu yöndeki müzakere istemleri de "ulusal egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit" olarak görülmektedir.

Bilindiği gibi Ege Denizi'ndeki sorunlar birbirini yakından ilgilendiren farklı nitelikteki sorunlardır. Bir sınıflandırma yapmak gerekirse;

Statü kuran antlaşmaların dolaylı sonuçlarından kaynaklanan sorunlar: Kardak Krizi ile gündeme gelen egemenliği antlaşmalarla devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar sorunu bu türden bir sorundur. Lozan Barış Antlaşması ile iki ülke arasında deniz sınırlarını saptamaya ve haritalandırmaya dönük bir çalışmanın yapılamamış olması bu durumu karmaşık bir egemenlik sorunu haline getirmiştir.

Statü kuran antlaşmaların ihlalinden kaynaklanan sorunlar: Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğine silahsızlandırılması koşulu ile bırakılan adaların bu antlaşmalar ihlal edilerek silahlandırılmakta oluşu bu tür bir sorundur.

Yeni bir hakkın ortaya çıkması ile ilintili sorunlar: Kıta sahanlığı, bitişik bölge, ekonomik bölge gibi deniz hukukunu ilgilendiren kavramların ortaya çıkışı Ege Denizi'nde bu haklara ilişkin sınırlandırma sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Ege Denizi'nin coğrafi ve egemenlik alanlarının dağılımı açısından özgün niteliği ise kıyıda ülkeler arasında bir sınırlandırmayı tartışmalı hale dönüştürmektedir.

Aşırı talepler ve fiili durum yaratmaya ilişkin sorunlar: Karasularının tek yanlı olarak genişletilmek istenmesi, ulusal hava sahası genişliğinin uluslararası hukuka aykırı olarak karasularından daha geniş ilan edilmesi, FIR üzerinde egemenlik iddiası gibi sorunlar bu türden sorunlardır.

Sorunların Çözümünde Türkiye'nin Stratejik Alternatifleri

Ege sorunlarına ilişkin olarak uzun yıllardan bu yana sürdürülen söylem Türkiye'nin duyarlılıklarını taşımaktadır. Türkiye Ege Denizi'ndeki stratejik Türk-Yunan dengesinin korunmasından yana bir siyasa belirlemiştir. Bu siyasa uygun olarak kararlılığını ise barışçıl yöntemlerden güç kullanımına değin yayılan bir yelpazede değişik yöntemler kullanarak göstermiştir.

Türkiye'nin Ege sorunlarının çözümünde izlemiş olduğu siyasa özünde pek fazla değişmemiştir. Buna göre;

- Ege Denizi'nde Lozan Barış Antlaşması ile kurulmuş olan bir denge vardır ve Lozan Barış Antlaşması bu bölgede statü kuran temel metindir.
- Ege'de statü ve egemenlik sınırları fiili durumlar yaratılarak tek yanlı eylemlerle değiştirilemez.
- Ege'de deniz hukukunu ilgilendiren konularda sınırlandırma ve paylaşım hakkaniyete uygun olmalıdır.
- İki ülke arasında uyuşmazlık yaratan konuların ele alınması ve çözüme kavuşturulmasında uluslararası hukuka uygun barışçıl yöntemlerin uygulanması esastır.

- • Tek yanlı eylemlerle bir hak iddiasının yürürlüğe konulması Türkiye'nin varoluşunu ve yaşamsal çıkarlarını derinden etkileyeceği için Türkiye askeri güç kullanımı da dâhil gereken her türlü önlemi uygulamaya sokma hakkına sahiptir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde Türkiye'nin temel görüşlerinde değişikliğe gitmeden Ege sorunlarını çözmek için asgari koşulların sağlanmış olduğu söylenebilir. Gerek halen yürürlükte olan ikili mutabakatlar gerek her iki ülkenin irade beyanları uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle ele alınarak çözümlenebilmesi için gerekli ortamın var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu ortam içerisinde iki ülke arasındaki sorunlardan bazılarının çözümü çok daha kolaylaşmış olacaktır. Özellikle ikili ve çok taraflı anlaşmaların hükümlerinin ihlalden kaynaklanmakta olan uyuşmazlıklar ve aşırı taleplerden, fiili durum yaratma çabalarından doğan uyuşmazlıklar bu niteliktedir. Her iki ülkenin de bu nitelikteki uyuşmazlıklara ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde bu konudaki duyarlılıklarının ulusal güvenliğe ve ulusal çıkarlara yönelik tehdit algılamalarından kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin adaların silahlandırılmasına ilişkin görüşler büyük ölçüde Türkiye'den kaynaklandığı ileri sürülen tehdit algılarına dayandırılmaktadır. Dolayısıyla tehdit algılamalarının ortadan kaldırılması durumunda adaların silahlandırılmasının da gereği kalmayacaktır.

Diğer yandan, Yunan ulusal hava sahasının 10 mil olarak uygulanmasının da aşırı bir istek olduğu ve uluslararası hukuk açısından geçerliliğinin olmadığı ortadadır. Bu uyuşmazlık konusu da ulusal karasuları sınırı ile eş bir ulusal hava sahası sınırının uygulanması ile kendiliğinden ortadan kalkacaktır. FIR sorunu ise teknik bir sorun olarak kıyıda ülkelerin teknik kapasitelerinin geliştirilmesi ile çözülebilecektir.²⁹

Aşırı talep olarak nitelendirmiş olduğumuz karasularının 12 mile genişletilmesine ilişkin uyuşmazlık iki ülkeyi sıcak bir çatışmaya sürükleyecek en önemli uyuşmazlık konusu olarak görünmektedir. Bu istemi aşırı bir istem olarak nitelendirmiş olmamızın nedeni Ege Denizi gibi kendine özgü nitelikler taşıyan bir denizde diğer kıyıda ülkenin hak ve çıkarlarını gözetmeden uygulanmak istenmesindedir.³⁰ Tek yanlı bir irade beyanı ile ulusal karasularının 12 mile genişletilmesinin diğer kıyıda ülkenin –Türkiye'nin bu denizden yararlanma olanaklarını onarılamaz biçimde olumsuz etkileyeceği ve bu ülkenin hükümlerini ihlal edeceği açıktır. Dolayısıyla, bu denizde karasularının sınırlarının saptanması diğer kıyıda ülkenin de oydaşmasını gerektirir. En uygun çözüm şekli Ege Denizi'nde mevcut 6 mil uygulamasının sürdürülmesidir. Bu durum Anadolu anakarasını çevreleyen ve Yunanistan'ın egemenliğinde bulunan adalar açısından özellikle uygulanmalıdır.

²⁹ 2003 yılında iki ülke arasında kabul edilen bir anlaşma ile Ege Denizi üzerindeki sivil hava trafiğine ilişkin olarak trafik akış koridorlarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda bkz.: "Historic Agreement on the Air Traffic Services Route Network in the Aegean Sea", <http://www.icao.int/icao/en/nr/2003/pio200315.htm> , B. Tarihi: 10.09.2004.

³⁰ Kaldı ki, Yunanistan'ın 12 mile genişletme talebinin pazarlık niteliği taşıyan bir taktik söylem olduğu da düşünülebilir. Nitekim, Yunanistan Savunma Bakanı Spilyos Spilyotopoulos da yapmış olduğu bir söyleşide bu konudaki istemlerinin değişebileceğini belirtmiştir. Bakanın görüşme sırasında söyledikleri daha sonra yalanlansa da görüşmeyi yapan gazeteci (Nur Batur) görüşme kayıtlarını yayınlamak üzere söylenenlerin doğru olduğunu göstermiştir. Görüşmenin metni için bkz.: Nur Batur, "Hava Sahasını 6 Mil Yaparız", **Hürriyet**, 26 Haziran 2004; Nur Batur, "Yunan Bakan Çark Etti", **Hürriyet**, 28 Haziran 2004;

<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,tarikh~2004-06-26-m@nvid~432155,00.asp>

Yunanistan karasuları sınırını ancak Yunan anakarasına yakın bölgede ve Türkiye'nin kıta sahanlığı hakkına halel getirmeyecek ölçüde genişletebilir.³¹

Statü kuran antlaşmaların dolaylı sonuçları olarak değerlendirebileceğimiz sorunlar ise aslında iki ülke arasında statü kuran antlaşmanın oluşturmaya çalıştığı denge korunarak çözümlenebilir. Temel kurucu metin olarak kabul ettiğimiz Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye ve Yunanistan arasındaki deniz sınırlarının saptanmamış olması ve ilerleyen dönemlerde İtalya ile olduğu gibi bir teknik çalışmanın Yunanistan ile yapılmamış olması iki ülke arasındaki deniz sınırlarının saptanmasını güçleştirmektedir. Daha doğru bir ifade ile iki ülke arasında deniz sınırları belirsizdir. Bu belirsizlik aynı zamanda bu bölgede yer alan ada, adacık ve kayalıkların aidiyeti konusunda tartışma yaratmaktadır. Yunanistan'ın iddia ettiği şekliyle konu Uluslararası Adalet Divanı'na götürüldüğünde tartışmalı ada, adacık ve kayalıkların egemenliğinin "ilgili taraflar" arasında belirleneceği gibi bir kararın uygulanması gerekebilir.³² Bunun doğal sonucu ise iki ülke arasında yapılacak bir sınır saptama sorununun uluslararasılaşmasıdır. Taraflar, Lozan Barış Antlaşması'nın sağlamış olduğu mekanizmayı işleterek iki ülke arasında sınır tespit komisyonu oluşturarak bu sorunu çözüme kavuşturabilirler. Ancak, sorunun "ilgili taraflar" arasında ele alınması durumunda Lozan Barış Antlaşması'na taraf olan devletler ve "ilgili taraf" olduğu iddiasını taşıyan devletler arasında görüş ve çıkarların uyuşturulması çok daha çetin ve uzun süreli bir süreci ortaya çıkarabilecektir. Her iki ülke açısından daha rasyonel olan uyuşmazlığın iki ülke arasında oluşturulacak bir komisyonda ele alınarak çözümlenmesidir. Nitekim İtalya ile yapılan 1932 yılındaki düzenleme bu olanağı taraflara sağlamıştır.

İki ülke arasında çözümü hukuki ve siyasi anlamda karmaşık olan asıl konu deniz hukukunu ilgilendiren ve devletlere denizlerde yeni egemenlik ve tasarruf hakları veren kavramlar oluşturmaktadır. Aslında bu karmaşıklığı arttıran Ege Denizi'nin benzersiz bir coğrafi yapı ve egemenlik dağılımına sahip olmasıdır. Nitekim Türkiye'nin Karadeniz ve Akdeniz'de deniz hukukunu ilgilendiren konularda komşu kıyıda ülkelerle bu türden önemli bir sorunu bulunmamaktadır.³³ Ege Denizi'nin benzersiz özellikleri bu denizde kıyıda ülkeler arasında kıta sahanlığının ve ekonomik bölgelerin sınırlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Okyanuslara uygulanan sınırlandırma kurallarının bu bölgeye uygulanması hakkaniyete uygun bir sınırlandırmayı ve paylaşımı imkânsız kılmaktadır.

Bu sorunun çözümlenmesi için iki ülke arasında diğer sorunların karara bağlanması gerekir. Özellikle adaların aidiyeti ve buna bağlı olarak da karasularının genişliği üzerinde oydaşma sağlanamadan kıta sahanlığını ve ekonomik bölgeyi saptamak mümkün değildir. Söz konusu iki konuda oydaşma sağlandığında hakkaniyete uygun bir paylaşım için Ege'de Yunanistan'ın egemenliğinde olan adaların ancak karasuları ile sınırlı bir kıta sahanlığı hakkının olması gerekir.

³¹ Bu genişletme ise Ege Denizi'nde uluslararası açık deniz olarak sınıflandırılan bölgenin Yunan karasularına dönüşmesine neden olacağı için ayrıca bir pazarlık unsurudur.

³² Bu konuda bkz; Sertaç Hami Başeren, Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2003.

³³ Akdeniz'de Türkiye'nin karasuları sınırı 12 mil olarak uygulanmaktadır. Türkiye bu bölgede kıta sahanlığı ve ekonomik bölge sınırlarını saptamak için Yunanistan, KKTC ve Suriye ile anlaşmak durumundadır.

Sınırlandırmada adalara karasularının dışına uzanan bir kıta sahanlığı hakkı tanınacak mı tanınmayacak mıdır? Bu ise iki ülke arasındaki sorunun özünü oluşturmaktadır.

Bern Deklarasyonu'nun bir sonucu olarak Türkiye'nin Ege Denizi'nde kıta sahanlığı iddialarının yoğunlaştığı bölgeleri gösteren metinler hâlâ masadadır. Yürütülecek müzakerelerde 1973 Kasım ayında Resmi Gazete'de yayınlanan ve TPAO'ya petrol arama ve sondaj ruhsatları veren haritalar tartışma konusu olacaktır.³⁴ Söz konusu haritalarda Yunanistan'a ait adalara 6 millik karasuları ile sınırlı bir kıta sahanlığı hakkı tanınmaktadır. Oysa hâlihazırda egemenliği tartışma yaratan adaların varlığı haritaların yayınlandığı dönemden daha farklı bir karasuları ve kıta sahanlığı sınırlandırması ortaya çıkarabilecektir. ³⁵ Caydırma-müzakere açısından değerlendirildiğinde ise bu durumun iki ülke arasındaki pazarlıklara yeni unsurların eklenmesine neden olduğu görülmektedir. Geçmişte Ege'nin kıta sahanlığına ilişkin sınırlar tartışılırken bugün buna bir de egemenlik sınırlarının tartışılması eklenmiş bulunmaktadır.

Sonuç

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların nasıl çözümleneceğine ilişkin açık bir oydaşmanın henüz sağlanamamış olması ile beraber Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine ilişkin süreç bazı sınırlar ortaya koymaktadır.³⁶ Özellikle genişlemeye ilişkin hükümler çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkiye'nin Yunanistan ile olan uyuşmazlıklarını çözmek için izleyeceği yöntem büyük ölçüde üyelik arzusu doğrultusunda gelişecektir. AB'nin genişleme için öngördüğü ilkeler çerçevesinde aday ülkelerden sınır uyuşmazlıklarını çözmüş olmalarını ya da Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini kabul etmiş olmalarını istemekte oluşu Türkiye'ye bu bakımdan sorumluluk yüklemektedir.³⁷ Ancak bu sorumluluğun tek yanlı işlediği söylenemez. Gerçekten de Türkiye ve

³⁴ Haritalar için bkz.; Resmi Gazete, 18 /10 /1973; Resmi Gazete, 18 / 7 /1974. ss:2-3.

Türkiye, 18 / 7 / 1974 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 1 Kasım 1973 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren petrol arama ruhsatnamelerine ek olarak 4 yeni alanda blok halinde arama ruhsatı vermiş ve söz konusu bölgeleri gösteren haritalar üzerindeki ibareyi "Türkiye Petrolleri A.O.'na Ege Denizi Türk Kıta Sahaneliğinde Verilen Petrol Arama Ruhsat Sahalarını Gösterir Kroki"olarak değiştirmiştir.

³⁵ 18 Ekim 1973 ve 18 Temmuz 1974 tarihli Resmi Gazete'lerde yayınlanan haritalarda ilan edilen bölgelerin aslında Türkiye'nin fiili durum yaratma çabası sonucunda ortaya çıktığı ve bir aşırı istem olarak değerlendirilmesi gerektiği de söylenebilir. Bu durumda söz konusu bölgeler müzakereler sırasında yeniden pazarlık unsuru olarak değerlendirilecektir.

³⁶ Bu konuda ayrıntılı bir literatür değerlendirmesi için bkz.; Bahar Rumelili, The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict", **Working Paper Series in EU Border Conflicts Studies**, No. 6, January 2004, www.euborderconf.bham.ac.uk/publications/files/WP6GreeceTurkey.pdf ; B. Tarihi: 10.09.2004.

³⁷ Ancak bu yükümlülüğün diğer adayların üyeliklerini gerçekleştirirken dikkate alınmadığı ve/veya esnetilmiş olduğu da görülmektedir. Özellikle GKRY'nin kurucu antlaşmalara aykırı olarak tek yanlı bir işlemle üyeliğe kabul edilmiş olması AB'nin genişlemeye ilişkin kurallarının açık ihlali niteliğindedir. 24 Nisan'da yapılan referandumlar sırasında GKRY kesiminde "hayır", KKTC kesiminde "evet" oyları sonucu belirlemiştir. Dolayısıyla, GKRY "hayır" sonucuna rağmen AB'ye tam üyeliğe kabul edilirken Annan Planı'na ve çözüme "evet" diyen KKTC, AB üyeliği dışında bırakılmıştır.

Buna karşın 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde sürdürülen istikşâfi görüşmelere ve çözülmemiş anlaşmazlıkların Uluslararası Adale Divanı'na götürülmesi konusunda yeniden vurgu yapmıştır. Söz konusu Zirve kararında, "AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki Sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik istikşâfi görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla ilgili olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözümlenmiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecektir," denilmektedir. "17 Aralık AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuçlarının Türkçe Tercümesi", http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/2004_BrukselZirveSonuc_Turkiye.htm ; B. Tarihi: 4.02.2005.

Yunanistan arasında 1976 yılından günümüze, Ege sorunları üzerinde yürütülen diplomatik girişimlerin sonucu olarak tarafların ortak kabulüne konu olan bir dizi hukuki/siyasi metin söz konusudur. Bu metinlerin oluşturduğu statü dikkate alındığında iki ülke arasındaki dengeyi gözeterek tarafların barışçıl çözüm yöntemleri üzerinde bir uzlaşma zemini yaratmaları olanağı bulunmaktadır.

Bu bağlamda, gerek güven ve güvenlik artırıcı önlemler doğrultusunda kabul edilen metinler gerekse statükoyu teyid eden metinler iki ülke arasındaki stratejik dengeyi pekiştirmeye dönük işlemiştir. Dolayısıyla, Ege Denizi'ne ilişkin müzakerelerde uyuşmazlıkların çözümünde hangi barışçıl yöntem uygulanırsa uygulansın bu dengenin sürdürülmesinden hareket edilmelidir. Bu dengenin gözden kaçırılması durumunda Ege'deki egemenlik paylaşımının doğal sonucu olarak Türkiye'nin yaşamsal ulusal çıkarları zarar görecektir.

Stratejik anlamda Ege Denizi'nde deniz yetki alanlarına ilişkin sorunların çözülmesi bir zorunluluktur. Ege Denizi'nin jeostratejik nitelikleri Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda daha da artacak ve özellikle yakın bölgelerdeki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına aktarılması konusunda kıyıdaş ülkelere önemli sorumluluklar yükleyecektir. Bununla birlikte kalıcı ve hakkaniyete dayanan bir çözüm için aceleci kararlar alınmamalıdır. Tarafların önyargılardan uzak, çıkar ve dengeleri gözetilen çözüm arayışı içerisinde olmaları gerekir.

Süreç içerisinde dengeleri gözetilen bir çözüm arayışında AB'nin uygun bir ortam sağlamadığı görülmüştür. Dengeyi sağlayacak mekanizma Türkiye'nin de AB karar alma süreci içerisinde yer almış olmasıdır. Bu sağlanmadığı sürece Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin girişimlerde asimetrik güç ilişkisi söz konusudur. Bu asimetriye dayanarak Ege sorunlarını tek yanlı bir çözüme ulaştırmayı hedefleyen girişimleri engelleyen en önemli unsur ise Türkiye'nin sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ileri sürmüş olduğu "savaş nedeni" kararıdır. Madrid Deklarasyonu çerçevesinde bir kez daha yinelenen bu sebep-sonuç ilişkisi taraflar arasındaki dengeyi hassas bir noktada tutmaktadır. Yürütülecek müzakerelerde bu dengenin sürdürülmesi her iki tarafın da uyuşmazlıkların çözümünden yararlı sonuçlar elde etmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akar, Reşat. "Papadopolos'un Aralık Hesabı", **Cumhuriyet**, 18 Aralık 2004, s. 10.
- Aksu, Fuat. "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, ss. 103-132.
- Aksu, Fuat. **Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001.
- Ayman, S. Gülden. "Türk – Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998. ss.543-554.
- Başeren, Sertaç Hami; Kurumahmut, Ali. **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2003.
- Batur, Nur. "Hava Sahasını 6 Mil Yaparız", **Hürriyet**, 26 Haziran 2004;
- Batur, Nur. "Yunan Bakan Çark Etti", **Hürriyet**, 28 Haziran 2004;
- Cem, İsmail. **Türkiye Avrupa Avrasya**, Birinci Cilt, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Dış Basında Dışişleri Bakanı A. Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti (24-27.5.1988)**, Ankara: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 1988, ss. 57-58.
- Elekdağ, Şükrü. "21/2 War Strategy", **Perceptions**, March-May 1996, Vol. III, No. 4.

- Elekdağ, Şükrü. "Ege'de Kriz Belgeleri", **Milliyet**, 11 Şubat 1996, s. 19.
- Eş, Sertaç, Doster, Barış. "Demokrasinin İtici Gücü Laiklik", **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 2004, s.9.
- Keridis, Dimitris. "Political Culture and Foreign Policy: Greek-Turkish Relations in the Era of European Integration and Globalization", www.nato.int/acad/fellow/97-99/keridis.pdf ; B. Tarihi: 10.09.2004
- Kirbaki, Yorgo. "Karamanlis: Ege şart değil", **Radikal**, 13. 09. 2004, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=127864> , B. Tarihi: 17.09.2004.
- Özalp, Güven. "Ankara'ya İyi Haber", **Radikal**, 28 Mayıs 2004, s. 11.
- Rumelili, Bahar. "The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict", **Working Paper Series in EU Border Conflicts Studies**, No. 6, January 2004, www.euborderconf.bham.ac.uk/publications/files/WP6GreeceTurkey.pdf ; B. Tarihi: 10.09.2004.
- Tsakonas, Panayotis J.. "Greek-Turkish Relations Towards 21st Century A View From Athens", www.wcfia.harvard.edu/fellows/papers98-99/tsakonas.pdf , B. Tarihi: 10.09.2004.
- Türkiye'nin Üyelikinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Ankara: DPT Yayınları, 2004. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf> ; B. Tarihi: 5. 02. 2005.
- "17 Aralık AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuçlarının Türkçe Tercümesi", http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/2004_BrukselZirveSonuc_Turkiye.htm ; B. Tarihi: 4.02.2005.
- "2003 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession"
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_tk_final.pdf (Raporun Türkçesi için bkz.; <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ilerte03.pdf>) B. Tarihi: 10.09.2004.
- "Greece: A Europeanized Turkey is in everybody's interest" **Turkish Daily News**, 14 September, 2004 ; http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_14_04/for.htm , B. Tarihi: 17.09.2004.
- "Greek-Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration", **Thesis**, Summer 1997. <http://www.mfa.gr/thesis/summer97/section.html>. B. Tarihi: 02.03.1999.
- "Historic Agreement on the Air Traffic Services Route Network in the Aegean Sea", <http://www.icao.int/icao/en/nr/2003/pio200315.htm> , B. Tarihi: 10.09.2004.
- "Information Note Concerning the Proposals Made By Turkey to Greece 12 February 1998 About A Process of Peaceful Settlement of Problems Over The Aegean Between The Two Countries", **Perceptions**, March-May 1998, Volume III, Number 1.
- "İktidara Açık Mektup", **Eksusia**, 09.07.1997. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/1997/07/10x07x97.TXT>
- "Komisyon Tarafından Avrupa Konseyi ve Parlamentosuna Yönelik Bildirim: Türkiye'nin AB'ye Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi", (Gayri Resmi Türkçe Çeviri), http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/komisyon_tavsiyesi.htm ; B. Tarihi: 4.02.2005.
- "Önyargılara Kapılmadan Apaçık", **Elefterotipia**, 09.07.1997; <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/1997/07/10x07x97.TXT>
- "Presidency Conclusions of the Brussels European Council (16/17 December 2004)" http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf ; B. Tarihi: 4.02.2005.
- "Solana, Türkiye ve Yunanistan'ın Güven Arttırıcı Önlemler Konusunda Anlaştıklarını Belirtti", **Yunanistan'ın Sesi Radyosu**, 05. 06. 1998
- "Türkiye ve Yunanistan, Ege Denizi'nde Askeri Bir Çatışma Çıkmasını Önleyecek Tedbirler Almayı Kararlaştırdılar", **Amerika'nın Sesi Radyosu**, 05. 06. 1998.
- "Türkiye'nin AB'ye Katılımının Yaratacağı Etkiler", (Gayri Resmi Türkçe Tercüme), http://www.mfa.gov.tr/NR/ronlyres/BC69BCD0-42C9-44FD-8E8E-3238A8E30C07/0/etki_degerlendirme.pdf ; B.Tarihi:5.2.2005.
- "Uyum Yüzde 100 Olmasa da Olur", **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 2004 , s. 10.
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html
- <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/1998/06/08x06x98.HTM#6> B. Tarihi: 10. 04. 2001.
- http://www.greekturkishforum.org/h89_2.htm
- <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,tarih~2004-06-26-m@nvid~432155,00.asp>
- <http://www.turkishgreek.org/bern.htm>
- <http://www.turkishgreek.org/ypapulias.htm>
- Resmi Gazete, 18 / 7 /1974.
- Resmi Gazete, 18 /10 /1973